

Essay

Wijsheid associëren we spontaan met ouderdom. Wie lang leeft, heeft veel gezien en gehoord, ook veel verloren en in het beste geval af en toe iets begrepen. Het klassieke beeld van een wijs persoon is grijs en traag, bij voorkeur zwijgzaam in de verte kijkend, alsof daar een waarheid ligt die vooralsnog ontoegankelijk blijft voor jongeren. In werkelijkheid kan ouderdom even goed verzuren en verdommen. Sommige mensen worden met de jaren wijzer en milder, andere krijgen alleen meer gelegenheid om dezelfde dwaasheden met grotere stelligheid te herhalen. Een dwaas wordt een oude dwaas, zij het met meer anekdotes.

Kennis gaat over weten hoe iets werkt. Wijsheid gaat over de vraag wat we ermee aanvangen. Kennis leert ons een brug bouwen. Wijsheid vraagt of die brug er wel moet komen, waarheen ze leidt en wie of wat ervoor moet wijken. Kennis maakt dingen mogelijk. Wijsheid stelt de vraag of alles wat kan, ook wenselijk is.

Kennis heeft een duidelijk voordeel: zij is cumulatief, vandaar haar versnelling. Elke generatie kan verder bouwen op de vorige. Een kind dat vandaag naar school gaat, krijgt in een paar jaar tijd kennis aangereikt waar de mensheid eeuwen over gedaan heeft. Wij hoeven de zwaartekracht niet opnieuw te ontdekken door telkens weer appels op ons hoofd te laten vallen, al zullen sommige onderwijsministers dat als pedagogisch bruikbaar beschouwen. Wetenschappelijke kennis kunnen we onderwijzen, testen, verbeteren, verwerpen en uitbreiden. Wat werkt, krijgt gelijk. Wat beter werkt, duwt het vorige van tafel. De stoommachine, de elektriciteit, antibiotica, computers, vaccins,

satellieten, artificiële intelligentie: het is één lange ketting uitvindingen die ons leven veiliger en comfortabeler gemaakt hebben.

Wijsheid werkt anders. Zij stapelt zich niet op. Wij zijn niet wijzer dan de Grieken omdat wij een smartphone hebben. In een restaurant krijg je de indruk dat de smartphone vooral bewijst hoe weinig vooruitgang we op het vlak van menselijke aanwezigheid geboekt hebben. Wijsheden worden niet gestapeld, ze keren terug.

Elke generatie moet ze opnieuw ontdekken, vaak nadat ze eerst met veel enthousiasme het tegendeel geprobeerd heeft. Dat matigheid belangrijk is. Dat hoogmoed gevaarlijk is. Dat macht corrumpeert. Dat wie alles wil bezitten, uiteindelijk door zijn bezit bezeten wordt. Dat kinderen niet doen wat je zegt, maar vooral wat je voordoet.

De schatkamer waarin die wijsheden liggen te wachten, noemen we cultuur. Mythen, tragedies en komedies, muziek en dans, literatuur en beeldende kunst, religie en filosofie, spreekwoorden, zelfs smartlappen: allemaal bewaren ze ervaringen en geven ze antwoorden op vragen waarvoor geen definitieve oplossing bestaat. De mens heeft al duizenden jaren liefdesverdriet, geen enkele app zal dat oplossen (er zijn wel apps die het nog uitvergrooten). Wie wil weten wat jaloezie is, leest Othello. Wie iets wil begrijpen van keuze en trouw, komt bij Antigone terecht. Wie wil weten hoe gevaarlijk overmoed is, hoeft alleen naar Icarus te kijken, die met zijn spitstechnologie te dicht bij de zon vloog. Vader had gewaarschuwd, zoals vaders dat doen. De zoon luisterde niet, zoals zonen dat doen. De rest is kunstgeschiedenis.

Het programma van Concertgebouw Brugge sluit daar mooi bij aan.

Na eerdere seizoenen rond grote levensfasen staat 2026/27 in het teken van Wijzertijd: ouder worden, het doorgeven van kennis en vooral de vraag wat wijsheid vandaag nog kan betekenen. Dat dit gebeurt via muziek, dans, beeld en gesprek is voor mij vanzelfsprekend. Kunst is geen versiering achteraf, geen culturele slagroom op de taart van het nuttige leven. Kunst is een manier om vragen levend te houden waarop elk sluitend antwoord gevaarlijk is. In een concertzaal wordt er tijd gedeeld, aandacht geoefend, kwetsbaarheid getoond. Dat klinkt plechtig, maar het is heel concreet: wie luistert, onderbreekt niet. Alleen dat al kan van een concertzaal een revolutionaire instelling maken.

De tegenstelling tussen kennis en wijsheid wordt scherp wanneer we kijken naar het overweldigende succes van onze technologie. Wij hebben geleerd de wereld naar onze hand te zetten. We verlichten de nacht, verplaatsen ons sneller dan ooit, genezen ziektes die vroeger als noodlot golden, sturen toestellen naar hemellichamen die onze voorouders nog voor goden hielden. Het gevolg is onze overtuiging dat er voor elk probleem een technische oplossing bestaat, waarvoor wij zelf niets moeten doen. Niet anders leven, niet minder willen, niet matigen. Gewoon wachten op de volgende innovatie, liefst met afstandsbediening.

Daar zit een gevaarlijke illusie. Pragmatische vragen verdragen technologische antwoorden. Hoe krijgen we proper water? Hoe bestrijden we een infectie? Hoe bouwen we een huis dat niet instort wanneer iemand de deur dichtslaat? Daarvoor hebben we kennis nodig, en liefst veel. Existentiële vragen zijn van een andere orde. Wat is een goed leven? Hoe verhouden we ons tot elkaar? Wat zijn we de volgende generatie verschuldigd? Wanneer is genoeg genoeg? Daar bestaan nooit definitieve antwoorden op. Wie beweert ze wel te hebben, is

meestal gevaarlijk, verkoopt zelfhulpboeken of sticht een beweging met een uniform, desgevallend beperkt tot een pet.

Doordat technologische kennis zo goed werkt, is wijsheid in het verdomhoekje geraakt. Kunst was hetzelfde lot beschoren. Zij werd minder een bron van inzicht dan een investering: een object voor veilingen, verzekeringen en catalogi. Een schilderij moet een hoge veilingprijs opleveren, een concert moet publiek trekken, een boek moet scoren. De vraag wat kunst met ons doet, wordt vervangen door de vraag wat zij opbrengt. Ook dat is een vorm van onttovering, maar dan zonder de helderheid die wetenschap kan bieden. Het is eerder een boekhoudkundige verduistering.

De gevolgen worden vandaag de dag zichtbaar. Met onze hoogintelligente kennis doen we bijzonder domme dingen. We weten wat klimaatverandering veroorzaakt, wat biodiversiteitsverlies betekent. We weten dat eindeloze groei op een eindige planeet niet alleen een barslecht idee is, maar zelfs logisch onmogelijk. En toch gaan we door. Wij lijken op iemand die in een rijdende auto merkt dat de remmen het niet meer doen en besluit om nog wat sneller te rijden, omdat de motor zo prachtig presteert. Reve had gelijk: kennis is geen garantie voor wijsheid. Men kan perfect begrijpen hoe wij het klimaat veranderen en toch beleggen, produceren en consumeren alsof de natuur een Chinese winkelketen is met onbeperkte voorraad.

In een betere wereld worden kennis en wijsheid door elkaar gevlochten. Kennis vertelt ons wat kan. Wijsheid helpt beslissen wat moet, wat mag en wat beter niet. Kennis opent deuren. Wijsheid vraagt of we niet beter eerst door het raam kijken. Soms betekent wijsheid vooruitgaan, soms wachten, soms rechtsomkeer maken. Dat laatste woord klinkt in onze

vereconomiseerde samenleving bijna obsceen. Immer voorwaarts! Ook als we aan de rand van de afgrond staan.

Het goede leven was voor de klassieken het doel van wijs handelen en dat heeft weinig te maken met alsmaar meer. Sneller, hoger, verder zijn variaties op dezelfde vergissing. We zijn vergeten dat groei niet gericht is op maximalisatie, wel op rijping. De ethische stelling waarmee ik eindig, is eenvoudig, en juist daarom lastig: als volwassenen hebben wij de plicht wijze keuzes te maken voor de generaties na ons. Niet uit nostalgie naar een denkbeeldig rooskleurig vroeger, wel op basis van de beste kennis waarover we beschikken, en geleid door de vraag naar het goede, het ware en het schone. Zonder kennis wordt wijsheid bijgeloof. Zonder wijsheid wordt kennis macht. En macht zonder wijsheid heeft de neiging zichzelf o zo briljant te vinden terwijl ze de wereld in brand steekt.

Misschien is dat de taak van *Wijzertijd*: ons eraan herinneren dat ouderdom interessant wordt wanneer we begrijpen dat goed genoeg het hoogste is waartoe een menselijke beschaving kan komen.

Paul Verhaeghe